

Олігархічна корупція: сценарії та технології зовнішнього впливу в Україні (теоретико-соціологічний аспект)

Едуард Гугнін, Національний університет «Запорізька політехніка»

В статті побудовано описову характеристики зв'язку між олігархічною корупцією та сценаріями зовнішнього впливу з боку геополітичних альянсів ЄС/НАТО та РФ. Зроблено висновок про те, що корупція олігархату є однією із ключових умов ефективного зовнішнього впливу на Україну та обмеження її культурного, політичного та економічного суверенітету. При цьому інформаційні кампанії з боку інтелектуальних груп лідерів думки поєднуються в дискурсах ЗМІ із публічною комунікацією політичних акторів та конвертуються у відповідні рішення органів законодавчої та виконавчої влади.

Наголошено на тому, що інформаційне протиборство відбувається в руслі двох дискурсів: популістсько-проросійського та ліберально-прозахідного. З боку проросійськи-орієнтованих акторів зовнішнього впливу ключові аргументації стосуються ототожнення боротьби з корупцією із обмеженням з боку ЄС та НАТО культурного та політичного суверенітету України. Для зовнішнього впливу через олігархат на органи влади та управління України РФ використовує культурне та медійне трендсетерство, кримінальне кураторство та політичний емісаріат.

Відзначено, що з боку ЄС та НАТО контрпропаганда ведеться в напрямку неперервного «проштовхування» програм реформування політичної, економічної, освітньої системи із лейтмотивом боротьби з корупцією та використанням культурного та медійного трендсетерства, політичного емісаріату та гастролерства. Для суспільств ЄС та США політичне гастролерство виступає однією з пріоритетних форм зовнішнього впливу через значні вигоди, які отримують зовнішні центри влади від розміщення груп впливу в державних інституціях. Констатовано, що йдеться, по-перше, про переміщення надлишку неправлячих еліт на периферію, що дозволяє позбутися відповідних незручностей у зв'язку із їх можливим перетворенням на акторів політики. По-друге, про посилення культурного впливу суспільства через завоювання політичними гастролерами статусу тимчасових зразків для наслідування в сфері державного управління. По-третє, політичне гастролерство є вигідним для олігархату через можливість уникнення відповідальності за корупцію із перекладанням її на зовнішні центри влади. По-четверте, політичне гастролерство дозволяє підтримувати образ України як failed state, яка неспроможна забезпечувати рекрутування та селекцію власних еліт та створювати соціальні ліфти для лідерів.

Ключові слова: олігархат, корупція, зовнішній вплив, культурне та медійне трендсетерство, кримінальне кураторство, управлінських протекторат, політичний емісаріат, політичне гастролерство

Oligarchic corruption: scenarios and technologies of external influence in Ukraine (theoretical and sociological aspect)

Eduard Gugnin, Zaporizhzhia Polytechnic National University

The article describes the relationship between oligarchic corruption and scenarios of external influence from the EU/NATO and Russia geopolitical alliances. It is concluded that the corruption of the oligarchs is one of the key conditions for effective external influence on Ukraine and the limitation of its cultural, political and economic sovereignty. At the same time, information campaigns by intellectual groups of opinion leaders are combined in media discourses with public communication of political actors and are converted into relevant decisions of the legislature and the executive.

It is emphasized that the information confrontation takes place in line with two discourses: populist-pro-Russian and liberal-pro-Western. On the part of pro-Russian external actors, key arguments relate to the identification of the fight against corruption with the restriction of Ukraine's cultural and political sovereignty by the EU and NATO. For external influence through the oligarchy on the authorities and administration of Ukraine, the Russian Federation uses cultural and media trendsetting, criminal curation and political emissary.

It is noted that the EU and NATO are counter-propaganda in the direction of continuous "pushing" programs to reform the political, economic, educational system with the leitmotif of combating corruption and the use of cultural and media trendsetting, political emissary and touring. For EU and US societies, political touring is one of the priority forms of external influence because of the significant benefits that external centers of power derive from the placement of groups of influence in state institutions.

It was stated, first of all, that the surplus of non-ruling elites was moved to the periphery, which allowed to get rid of the corresponding inconveniences due to their possible transformation into political actors. Secondly, the strengthening of the cultural influence of society through the conquest by political tourists of the status of temporary role models in the field of public administration. Third, political touring is beneficial to the oligarchy because of the possibility of avoiding responsibility for corruption by transferring it to external centers of power. Fourth, political touring allows to maintain the image of Ukraine as a failed state, which is unable to recruit and select its own elites and create social elevators for leaders.

Keywords: *oligarchy, corruption, external influence, cultural and media trendsetting, criminal curatorship, administrative protectorate, political emissary, political touring*

Олигархическая коррупция: сценарии и технологии внешнего влияния в Украине (теоретико-социологический аспект)

Эдуард Гугнин, Национальный университет «Запорожская политехника»

В статье построена описательная характеристика связи между олигархической коррупцией и сценариями внешнего воздействия со стороны геополитических альянсов ЕС/НАТО и РФ. Сделан вывод о том, что коррупция олигархата является одним из ключевых условий эффективного внешнего влияния на Украину и ограничения ее культурного, политического и экономического суверенитета. При этом информационные кампании со стороны интеллектуальных групп лидеров мнения объединяются в дискурсах СМИ с публичной коммуникацией политических актеров и конвертируются в соответствующие решения органов законодательной и исполнительной власти.

Отмечено, что информационное противоборство происходит в русле двух дискурсов: популистско-пророссийского и либерально-прозападного. Со стороны пророссийски ориентированных актеров внешнего воздействия ключевые аргументации касаются отождествления борьбы с коррупцией с ограничением со стороны ЕС и НАТО культурного и политического суверенитета Украины. Для внешнего воздействия через олигархат на органы власти и управления Украины РФ использует культурное и медийное трендсеттерство, уголовное кураторство и политический эмисариат.

Отмечено, что со стороны ЕС и НАТО контрпропаганда ведется в направлении непрерывного «проталкивания» программ реформирования политической, экономической, образовательной системы с лейтмотивом борьбы с коррупцией и использованием культурного и медийного трендсеттерства, политического эмисариата и гастролерства. Для обществ ЕС и США политическое гастролерство выступает одной из приоритетных форм внешнего воздействия через значительные выгоды, которые получают внешние центры власти от размещения групп влияния в государственных учреждениях. Констатируется, что речь идет, во-первых, о перемещении избытка не правящих элит на периферию, что позволяет избавиться соответствующих неудобств в связи с их возможным превращением в актеров политики. Во-вторых, об усилении культурного влияния общества через завоевание политическими гастролерами статуса временных образцов для подражания в сфере государственного управления. В-третьих, политическое гастролерство выгодно для олигархата из-за возможности избежать ответственности за коррупцию с перекладыванием ее на внешние центры власти. В-четвертых, политическое гастролерство позволяет поддерживать образ Украины как failed state, которая может обеспечивать рекрутирование и селекцию собственных элит и создавать социальные лифты для лидеров.

Ключевые слова: *олигархат, коррупция, внешнее воздействие, культурное и медийное трендсеттерство, уголовное кураторство, управленческих протекторат, политический эмисариат, политическое гастролерство*

Вступ.

Особливістю здобуття Україною її незалежності є її синхронізованість із розпадом СРСР в результаті корупції політичних еліт, неефективності планової економіки із хронічними споживчими дефіцитами та неспроможність номенклатурного істеблішменту дати повноцінної відповіді на виклики оточення. Народ України як територіальна спільнота, як нація отримав незалежну державу без фактичного виборювання незалежності, що створило передумови для відповідних ілюзій.

Ключовою ілюзією стала саме ілюзія забезпеченості суспільства від зовнішнього впливу та подальше знецінення загроз та небезпек, які несе цей зовнішній вплив. Варто пригадати просту обставину, яка полягає в тому, що жодна політична сила, яка перебуває при владі тривалий час, не може і, найчастіше, не бажає автоматично полишити цю владу.

Це стосувалося частини української партноменклатури, яка і опісля прийняття Декларації незалежності та нової Конституції України не звільнилася від проросійських, проамериканських, прозахідних стереотипів. Фактично українське суспільство в 90-х р. не пройшло стадії первинного конституювання власної держави. Це означало, що між самою державою та її середовищем не склалися відносини чіткого розмежування внутрішніх кордонів та зовнішніх ініціатив геополітичних акторів.

В цілому в 90-х р. в Україні у зв'язку із дією ряду суб'єктивних та об'єктивних обставин опинилася під впливом трьох центрів геокультурного, геополітичного та гео економічного впливу: Російської Федерації, ЄС та НАТО. Конституювання політичних еліт нової держави відбувалося якщо не під «наглядом», то, як мінімум із постійним острахом не виправдати сподівання трьох зазначених центрів влади. Між цими зовнішніми центрами влади точилася неперервна конкуренція за посилення свого вектору впливу та відповідне витискання конкурентів.

Зрозумілими наслідками для України став не визначений курс розвитку, а постійне хитання і коливання між позначеними центрами влади та намагання українських політичних еліт знайти точку рівноваги в цьому процесі. Але саме намагання вияви-

лося нереалістичним, оскільки пропоновані центрами влади програми культурного, соціально-політичного, економічного розвитку для України були не просто ціннісно не сумісними. Ба більше: всі вони виявилися руйнівними для самого суспільства. Руйнівність їх для України полягала в тому, що стратегії і програми самих акторів пропонували Україні два неконструктивних сценарії соціальних реформ.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми.

Теоретико-методологічним підґрунтям предмету статті виступають дослідження агентів впливу, гібридних війн та олігархату.

В попередніх публікаціях автором було запропоновано 2 групи визначень агентів впливу, а саме: конспірологічні та медійно-соціологічні. В зазначених групах визначень фіксується зв'язок агентів впливу із державними структурами, які здійснюють діяльність із таємного стеження, збору даних, та фіксують аспект таємної присутності агентів впливу та/або їх можливості щодо досягнення відповідних результатів у сфері впливу. Дослідженням агентів впливу займаються Р. Шутов, О. Мошенець, З. Хусейн, Ф. Кукс, Л. Трандафір (Мошенець, 2020; Шутов, 2011; Hussain, 2017; Kux, 2019; Trandafir, 2015).

Теорії гібридних війн, які є представленими в працях В. Власюка, Є. Магди, Г. Почепцова, Г. Перепелиці, І. Руценка, М. Сенченка, В. Горбуліна, В. Ткаченка, Х. Марселя дозволяють зрозуміти зовнішній вплив як частину інформаційно-психологічного, військового, економічного, культурного втручання у внутрішній простір суспільства з метою досягнення результату у вигляді де-стабілізації, руйнування довіри до інститутів влади, економічної кризи, культурної аномії і т.п. (Власюк, & Кононенко, 2017; Магда, 2015; Почепцов, 2015; Перепелиця, 2015; Руценко, 2015; Сенченко, 2014; Горбуліна (ed.), 2017; Ткаченко, 2016; Ван Херпен Марсель, 2016).

Теорії олігархату, які в соціології та політології є представленими в теоріях патримоніальних режимів та неофеодальної сутності соціального ладу в Україні, створюють концептуальну рамку для розуміння зв'язків між зовнішнім впливом та відповідною зацікавленістю олігархату як соціально-групового суб'єкта (представленого мно-

жиною кланів) підтримувати перманентну нестабільність в суспільстві задля власного домінування та отримання різноманітних рент (Ослунд, 2004; Шутов, 2011).

Мета і завдання дослідження.

Метою статті є побудова описової характеристики зв'язку між олігархічною корупцією та сценаріями зовнішнього впливу з боку геополітичних альянсів ЄС/НАТО та РФ.

Результати дослідження.

Перший сценарій (назвемо його умовно «білоруським», оскільки саме Білорусь реалізувала його в період правління О. Лукашенка) полягав в тому, щоб здійснити «косметичну» модернізацію радянської системи, привести до ладу отримані в спадок від УРСР промислові підприємства, оптимізувати систему державних витрат, налагодити позитивні відносини з РФ в сфері отримання енергоносіїв, змінити структуру галузей економіки в напрямку розширення ринків збуту, позбутися не вигідних міжнародних угод, привести до ладу національно-територіальні відносини між Києвом як столицею та окремими регіонами задля уникнення сепаратизму.

Другим сценарієм був і залишається сценарій докорінного реформування або деконструювання залишків соціального життєстрою радянської епохи та еволюційний розвиток в напрямі здобуття ознак європейського суспільства.

Обидва сценарії, маючи свої сильні та слабкі сторони, в цілому залишалися не вигідними для України в довгостроковій перспективі.

Причинами не вигідності першого сценарію можна назвати його консервативність, якщо не стагнаційність для розвитку суспільства. Як продемонстрував досвід розвитку Білорусії, прокомуністичні режими мають певний потенціал поверхневого само-реформування та цілком реальні бонапартистські переваги перед націоналістичними та ліберал-демократичними рухами. На хвилі попудізму вони можуть приходити до влади, забезпечувати стійке відтворення (Економічна стратегія України – 2030, 2019; Жилінська та ін., 2017), частково оптимізувати соціальний сектор, будівництво банківської, спортивної, промислової, шляхової інфраструктури.

Істотною перевагою сценарію можна вважати усунення олігархату від впливу на економіку та політику, успішність в детінізації

ринку, подолання бідності та кримінальної злочинності. В культурній сфері зберігається стійка русофонія та безперешкодне проникнення російсько-мовного культурного продукту, включаючи вплив церкви.

При цьому нео-сталіністські залаштунок самої системи, її репресивна сутність не піддаються істотним змінам. В економіці зберігається величезний збитковий сегмент державної власності із адміністративним підпорядкуванням державі, в політичній системі – поза-конкурентні умови для «партії влади», панування якої остання підтримує за рахунок величезного силового блоку дизайнерські оновленої держбезпеки та міліції.

Проекти опозиційних сил самою владою або ігноруються, або категорично відкидаються, що супроводжується протестними акціями з боку населення та масовими безпорядками. Зрозуміло, що ціною білоруської «незалежності» стає збереження всебічного впливу РФ. Останній зберігається на тлі всебічної залежності економіки від енергоносіїв, які держава отримує на засадах політичного ціноутворення. Розплата за підтримання такого «дотаційного» механізму стає можливою через присутність на території Білорусії акторів впливу РФ, як і постійне озирання політичного керівництва на рішення ЄВРАЗС у військово-політичній та економічній сфері.

Другий сценарій (назвемо його умовно «балтійський», оскільки ним скористалися Латвія, Естонія та Литва) змістовно співпадає із ліберально-націоналістичним. Першим кроком в реалізації цього сценарію є люстрація політичних еліт попереднього режиму з остаточним усуненням їх від влади та всебічною периферизацією.

Для суспільства обрання проєвропейського вектору є в цьому сценарії безальтернативним, що означає безкомпромісність у впровадженні інститутів ринкової економіки, реальної багатопартійності, упорядкування соціальних витрат із їх мінімізацією, розв'язання проблеми єдиномовності.

Сильними сторонами сценарію є просування суспільств, що його обрали, в напрямку безвізового режиму, єдиного культурного, економічного та політичного простору з ЄС, створення нових інституцій освіти, боротьба з корупцією, цифровізація державного управління.

Поруч із цим, негативними процесами для суспільств «балтійського сценарію» стають соціальна поляризація суспільства, зростання бідності, зникнення цілих галузей економіки, прогресуюча міграція населення та убування темпів його зростання.

В Україні, нажаль, виявилася позиція хибного поєднання першого та другого сценаріїв. Одну із політико-публіцистичних версій такого поєднання було представлено в праці Л. Кучми «Україна – не Росія» (Кучма, 2003).

Кучма, беззаперечно перебільшує, коли вважає, що Україна не була російською колонією. Його аргументація зводиться до того, що, мовляв, ...якби Україна була російською колонією...» та «...якби українці усвідомлювали свій статус як колоніальний, а росіяни — як колонізаторський», то «ніколи в житті.. ані матрос Кошка, герой оборони Севастополя, ані винахідник Кондратюк, що заклав основи теорії космічних польотів» (Кучма, 2003), напевно, не здійснили б своїх проєктів». Сам Кучма не припускає, що велика кількість культурних досягнень стала можливою і на основі колоніальної радянської імперії, відносини в якій між окремими псевдо-республіками та московським центром залишалися нерівноправними.

До суто пафосного аргументу про неможливість подвигів в умовах колоніальної держави Кучма додає «аргумент від авторитету» від імені українського філософа М. Поповича, вважаючи за умовчанням, що думка мудрої людини може бути лише мудрою думкою, навіть якщо мудра людина говорить про назву України як колонію Росії, маючи на увазі «суто поетичне значення слова» колонія (Кучма, 2003).

Кучма також перебільшує, коли пробує довести неможливість утворення радянської імперії без України в 1922 році, аргументуючи це... чисельністю населення, яке проживало на той час в ЗСФСР (Закавказькій Федерації) та наголошуючи на тому, що «тільки у нас на Донеччині живе стільки ж людей, скільки було у ЗРФСР у 1922 році, і значно більше, ніж було їх тоді у Білорусії» і завершуючи свої міркування тим, що «без участі України СРСР виглядав би на момент свого утворення безглуздо асиметричним, просто смішним. Втім, він у такому складі просто не був би утворений» (Кучма, 2003).

Третій неадекватний аргумент Кучми полягає в тому, що «Україні належить вирішальна роль і при демонтажі СРСР у 1991 році». При цьому автор суперечить сам собі в тому аспекті, що «аж ніяк не республіки Прибалтики подали сигнал до виключення з Союзу для інших — на «прибалтів» і без того дивились як на відкраяну скибу» (Кучма, 2003).

Адже якщо на прибалтів політичне керівництво СРСР вже дивилося як на «відкраяну скибу», то Латвія, Естонія та Литва і були першо-ініціаторами в здобутті суверенітету поза офіційним відокремленням. Кучма і тут перебільшує, коли говорить про неможливість розпаду Союзу без Акту проголошення незалежності Україною. Адже саме проголошення акту супроводжувалося акціями мирного студентського голодування, а не національно-визвольною війною або хоча б масовими заворушеннями (Кучма, 2003).

На думку автора цієї статті, перебування України як суспільства в стані застою та тупцювання на місці є не в останню чергу зумовленим відсутністю інституційної системи виявлення акторів зовнішнього впливу та їх своєчасної нейтралізації. Одним із таких ключових акторів впливу став олігархат як соціальна група із вираженими паразитичними та руйнівними інтересами щодо економіки, політики, ідеології та моралі.

Саме його присутність в суспільстві та політиці зумовила історичне відставання України, неможливість проведення адекватних реформ та розмежування із радянським минулим при непослідовних «смиканнях» в європейському напрямку.

Олігархат можна було б зарахувати до соціальних груп із назовні-орієнтованою ідентичністю. Ця соціальна група сформувалася із залишків партійної номенклатури радянської України, кооптувавши до свого складу значну кількість кримінальних елементів в 90-х р. Частково замінивши та витіснивши ідеологічне крило компартійної влади та використовуючи останню як офіційне прикриття для власних таємних змов, олігархат отримав всебічні переваги в засобах масової інформації, всіх гілках політичної влади, паралельно із цим «приватизувавши» колишню державну власність та перетворивши її на «капіталістично-корпоративну».

Проте, сутністю олігархату були і зали-

шаються його екстериторіальні перспективи, відсутність зв'язку власного майбутнього із Україною та нав'язування українському суспільству чужорідних сценаріїв розвитку. В цьому нав'язуванні олігархат спромігся сформувати в Україні справжній змагальний майданчик для РФ, ЄС та НАТО. Використовуючи можливості своєї тіньової влади та соціально-політичну анонімність, олігархат від початку посприяв створенню ручного лояльного чиновництва, всіляко вибиваючи із його складу лідерів та професіоналів із реформаторським потенціалом.

Закладена в систему управління корупція, починаючи з 90-х р., зумовлювала неможливість нормального суверенітету та схилила політичні еліти до постійного «загравання» із закордонними центрами влади. У Верховній Раді конкурували і продовжують конкурувати проолігархічні політичні клуби, які офіційно називаються «політичними партіями», хоча мають із ними, окрім назв, мало чого спільного. Публічна поведінка очільників цих «партій» відображає протистояння між проросійсько-, проєвропейсько- та проамерикансько-орієнтованими олігархічними кланами в Україні.

Історично сформовані культурні зв'язки із РФ сприяли формуванню в середовищі олігархічних груп Сходу та Півдня України іредентистських амбіцій щодо «повернення в лоно історичної батьківщини». Водночас подібні проекти визрівали також і в західній частині України, де активність пропольських, проугорських та прорумунських груп впливу була і залишається достатньо вираженою.

Групи зовнішнього впливу зазначеної орієнтації змушені дійти до певного компромісу щодо ситуації невизначеності в Україні. Зміст цього компромісу полягає в неприпущенні або ж мінімізації розвитку країни, окрім напрямів, які узручнюють ресурсну експлуатацію для правлячої верстви при узгодженні її проектів із зовнішніми центрами влади.

У боротьбі за домінування РФ, використовуючи економічні та пропагандистські технології і отримуючи вигоду від внутрішньополітичної невизначеності України до 2014 року перегравала проєвропейські та північно-атлантичні групи впливу. В результаті до 2020 року в Україні склалася ситуація

неконструктивного протистояння мозаїчних політичних сил. Інституційно-професійні механізми формування органів влади були остаточно заміненими на корупційні, які припускають відбір політиків та чиновників за ознаками знайомства, спорідненості, наближеності до перших осіб при ігноруванні професійних здібностей та правотворчої, управлінської, судової компетенції.

Неможливість груп зовнішнього впливу здобути стійке домінування в культурному, політичному та економічному просторах України змусила ці групи укласти мовчазну «домовленість» з приводу отримання односторонніх вигод при розмежуванні сфер впливу.

Олігархат як соціальна група посприяв поширенню таких форм зовнішнього впливу, як бутафорське культурне та медійне трендсетерство, кримінальне кураторство, політичний емісаріат та політичне гастролерство. При цьому полем активності для культурного бутафорського лобізму стали ЗМІ та різні освітні та науково-просвітницькі майданчики. Кримінальне кураторство стало типовим для управління майновими об'єктами як в сегменті великої, так і середньої власності. Політичний емісаріат та політичне гастролерство стали ключовими в органі законодавчої влади та структурах місцевого самоврядування, системі виконавчої та судової влади.

Треба зауважити, що всі перераховані форми зовнішнього впливу застосовуються як олігархатом (як провідником культурних, політичних та економічних стратегій зовнішніх центрів влади), так і іноземними акторами впливу безпосередньо через слабку потребу суспільства в створенні внутрішніх еліт та слабку підтримку осіб із лідерськими якостями. В свою чергу, слабкість еліт та лідерів має культурну та ментальну зумовленість в історичних обставинах формування українського етносу.

Змістом бутафорського культурного та медійного трендсетерства є використання олігархатом спеціально мобілізованих груп інтелектуалів, переважно соціо-гуманітарного профілю, для формування порядку денного в сфері культури та відповідного йому трендсетерства.

До складу цих груп можуть входити філософи, журналісти, соціологи, політологи, які

створюють відповідне поле комунікацій та дискурсів. Створення цього поля зазначеними акторами відбувається не з предметного інтересу або інтелектуальної зацікавленості, а, що називається, для формування відповідної кон'юнктури та на виконання платних замовлень.

Діяльності трендсетерів сприяють олігархічні медіа, які проводять відповідну редакційну політику та не є зацікавленими в здійсненні повноцінного інформування населення, а, радше, в поширенні заздалегідь сформульованих стереотипів. Під виглядом культурної діяльності філософського, наукового, мистецького, медійного спрямування бутафорські трендсетери займаються звичайною корпоративно-клановою пропагандою та політичним піаром олігархату.

Метою бутафорського культурного та медійного трендсетерства стає прихований іміджмейкінг та іміджеве просування акторів зовнішнього впливу, що є «вплетеними» у назовні непов'язану із політикою діяльність.

Мотивами для участі в бутафорському культурному трендсетерстві з боку груп та окремих осіб із числа інтелектуальних прошарків бувають фінансова зацікавленість та здобуття престижу в культурному та інформаційному просторі.

В інформаційному просторі трендсетерство здійснюють актори багаточисленних новітніх медіа, до яких відносяться лідери думок в соціальних мережах, блогери та мініблогери, онлайн-медіатори, оглядачі, аналітики, експерти порталів громадянської журналістики, журналісти фотосервісів.

Результати бутафорського культурного та медійного трендсетерства для суспільства та культурного простору є переважно негативними, аніж позитивними. Переважання негативу над позитивом є зумовленим великою кількістю інформаційних симулякрів, девальвованої інформації: псевдо-проблем, псевдо-тем, відволікаючих дискусій, штучних сенсацій та скандалів, хайпування в соціальних мережах і т.п. У споживачів такого культурного продукту та інформації виникає природна перевтома та апатія щодо новизни. Реципієнти фактично перестають відрізняти фейковий продукт від справжнього, здійснювати його тестування на предмет відповідності опису реальним фактам.

Одним із негативних ефектів стає створення одновимірною негативного образу України в очах широких соціальних верств, який є провінційним, меншовартісним, переповненим негативними подіями: корупцією, політичними скандалами, кримінальними «розбірками» і т.п.

Додатковим негативним ефектом є зневіра в представниках інтелектуального класу, які подібним прислужництвом не просто фальшують науку, філософію та мистецтво, але і поєднують в одному образі людину культури і представників звичайної олігархічної обслуги.

Культурне та медійне трендсетерство реалізується в декількох напрямках: науковому, філософсько-просвітницькому, освітньому, мистецькому, спортивному, спонсорсько-благодійному, в сучасних умовах із застосуванням різних хостингів та цифрових платформ.

Отже, через культурних трендсетерів зовнішні центри влади, з одного боку, створюють образ України як геокультурної, геоекономічної та геополітичної провінції, а з іншого боку – формують інформаційний простір, його дискурси, теми, проблеми задля підтримання стану керованого хаосу.

Кримінальне кураторство та управлінський протекторат здійснюється як безпосередньо, так і опосередковано. Його змістом є стратегічне та оперативне управління тимчасово приналежними активами. Враховуючи особливість українського суспільства в аспекті залежності власності від влади, економіки від політики, отримання та закріплення за олігархами відповідних активів відбувається з участю (відкритою або прихованою) зовнішніх акторів.

При цьому, за обставин неможливості безпосереднього контролю активів або органів держави, наявності підстав для кримінального переслідування в Україні або іншій державі перебування олігархи можуть делегувати свої управлінські повноваження так званім «наглядаючим» (рос. «смотрящим»). Це особи із кримінальним авторитетом, із наявними множинними судимостями за майнові злочини, які здійснюють нагляд і контроль посадових осіб, призначених для управління майновим активом.

Кримінальне кураторство може застосовуватися як на засадах відкритого, так і

прихованого нагляду, шляхом включення кураторів як інсайдерів в ради директорів, наглядові ради, штати місцевих державних адміністрацій та органів самоврядування і т.п.

Політичний емісаріат є формою опосередкованого впливу через групи лобістів, які здійснюють представництво зовнішніх центрів влади в органі законодавчої та виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, політичних партіях та громадських організаціях. В Україні політичний емісаріат є поширеним, зокрема, у Верховній Раді України, законодавчому та представницькому органі, де є представленими політичні фракції та блоки «політичних партій», які відображають інтереси двох груп центрів влади: проросійські та прозахідні (євроатлантичні).

Зазначені політичні альянси партій мають «подвійне підпорядкування», представляючи, з одного боку, інтереси відповідних кланово-олігархічних груп, а з іншого – дипломатичних відомств, спецслужб, бізнес-структур іноземних держав.

Конкуренція між зазначеними партіями точиться з приводу обрання вищих посадовців та відокремлення комунікацій з ними від решти акторів. Йдеться, зокрема, про Президента, Кабінет Міністрів та Прем'єр-міністра, Голову Національного банку України, Голову служби безпеки, міністрів закордонних, внутрішніх справ, оборони та ін. Зрозуміло, що відстоювання національних інтересів України за таких обставин стає фіктивним.

Спроби проводити в різних президентських кампаніях прозахідних, проамериканських та проросійських президентів завершуються, за рахунок кланово-клептократичної та корпоративної побудови держави, акціями масового невдоволення та олігархічними переворотами. Адже створення нормативно-правової бази відбувається не у відповідності із потребами громадян, а на основі негласних домовленостей між окремими олігархами та їх закордонними кураторами.

Також варто прийняти до уваги здійснення політичними емісарами контролю над антикорупційними органами і частиною судової системи, що є одним з основних інструментів зовнішнього впливу на політичний суверенітет України. В Україні зовнішній вплив політичних емісарів відбувається

в неприхований спосіб, часто у зв'язку із отриманням кредитування від МВФ та МБРР.

Фінансові позики міжнародних фінансових установ через активність політичних емісарів олігархату конвертуються в створення наглядових рад із іноземним складом в українських державних компаніях, створення директоратів при міністерствах і відомствах під умови отримання зовнішнього фінансування, створення і контроль над численними антикорупційними органами і т.п.

Зазначене дає підстави вважати український олігархат ключовим провідником зовнішнього впливу, який використовує корупційні схеми та механізми для налагодженої взаємодії із зовнішніми центрами влади та іноземними агентами впливу через підконтрольні їм ЗМІ, політичні партії та громадські організації, заклади вищої освіти, віртуальні спільноти медіа-акторів та групи інтелектуального поля.

Контр-стратегії зовнішнього впливу реалізуються в неперервному інформаційному протистоянні українських політиків, за якими стоять зовнішні центри влади. І хоча обидва політичні блоки діють в інтересах цих центрів, вони взаємно звинувачують одне одного у «промоутерських ініціативах» на користь іноземних структур. Відповідний дискурс зовнішньої залежності України в 2014 році розпочав розгортати В. Медведчук, який в публічних заявах виступає «за відновлення суверенітету України».

З боку США щодо Медведчука було введено відповідні санкції. Справжньою причиною цих санкцій є протистояння в сфері зовнішнього впливу між США та РФ. Політичне керівництво РФ змінило політичну стратегію з відкритого протистояння на гібридне, тому віддає перевагу використанню політичного емісаріату. Тому разом критична естафета перейшла спочатку до Ю. Тимошенко, а потім до її критики зовнішнього управління приєдналися спікери «Опозиційного блоку» і «За життя».

Політичне гастролерство можна розглядати як один із способів конверсії соціального та політичного капіталу, наданого іноземними акторами впливу на підтримку олігархату, в економічний капітал через отримання надприбутків маргіналізованою частиною неправлячих еліт. В Україні йдеться про поширені практики призначення на

посади міністрів, голів держкорпорацій та відомств іноземних громадян, які паралельно працювали на спецслужби та силові структури іншої держави (за часів В. Януковича); іноземних громадян без спеціальної профільної освіти, які виявляли ознаки професійної непридатності для виконання управлінських функцій (діячів культури та мистецтва, молодший медперсонал і т.п.).

Висновки.

Корупція олігархату є однією із ключових умов ефективного зовнішнього впливу на Україну та обмеження її культурного, політичного та економічного суверенітету. При цьому інформаційні кампанії з боку інтелектуальних груп лідерів думки поєднуються в дискурсах ЗМІ із публічною комунікацією політичних акторів та конвертуються у відповідні рішення органів законодавчої та виконавчої влади.

При цьому інформаційне протистояння відбувається в руслі двох дискурсів: популістсько-проросійського та ліберально-прозахідного. З боку проросійськи-орієнтованих акторів зовнішнього впливу ключові аргументації стосуються ототожнення боротьби з корупцією із обмеженням з боку ЄС та НАТО культурного та політичного суверенітету України. Для зовнішнього впливу через олігархат на органи влади та управління України РФ використовує культурне та медійне трендсетерство, кримінальне кураторство та політичний емісаріат.

З боку ЄС та НАТО контрпропаганда ведеться в напрямку неперервного «проштовхування» програм реформування політичної, економічної, освітньої системи із лейтмотивом боротьби з корупцією та використанням культурного та медійного трендсетерства, політичного емісаріату та гастролерства. Для суспільств ЄС та США політичне гастролерство виступає однією з пріоритетних форм зовнішнього впливу через значні вигоди, які отримують зовнішні центри влади від розміщення груп впливу в державних інституціях. Йдеться, по-перше, про переміщення надлишку неправлячих еліт на периферію, що дозволяє позбутися відповідних незручностей у зв'язку із їх можливим перетворенням на акторів політики. По-друге, про посилення культурного впливу суспільства через завоювання політичними гастролерами статусу тимчасових зразків для наслідування в сфері державного управління. По-третє, політичне гастролерство є вигідним для олігархату через можливість уникнення відповідальності за корупцію із перекиданням її на зовнішні центри влади. По-четверте, політичне гастролерство дозволяє підтримувати образ України як *failed state*, яка неспроможна забезпечувати рекрутування та селекцію власних еліт та створювати соціальні ліфти для лідерів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Власюк О. С. Кононенко С.В. Кремлівська агресія проти України : монографія. Київ : НІСД, 2017. 304 с.
 Економічна стратегія України – 2030. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org>.
 Кучма Л. Д. Украина – не Россия. URL: <http://etextread.ru/Book/Read/59944?nP=9>.
 Магда С. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 320 с.
 Мошенець О. Ідентифікація «Борна», або Хто такі агенти іноземного впливу. URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/459027_identifikatsiya_borna_abo_ho_taki.html.
 Ослунд А. Олігархія в порівнянні: Росія, Україна і Соединенные Штаты. ЭКОБЕСТ. Інститут приватизації та менеджмента, 2004. Вип. 4. С. 665–689.
 Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
 Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2015. 880 с.
 Руценко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія. Харків : ФОРМ, 2015. 260 с.
 Сенченко М. І. Латентна світова інформаційна війна. Київ : ФОРМ, 2014. 384 с.
 Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
 Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора : монографія. Київ : ВІЦ «Академія», 2016. 256 с.
 Україна – 2030: Доктрина збалансованого розвитку / Жилинська О. та ін. Львів : Кальварія, 2017. 164 с.
 Херпен Марсель Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Харків : Віват, 2016. 302 с.
 Шмат В. В. Рента і государства-рантье. *Идеи и идеалы*. 2014. № 2(20), т. 1. С. 71. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/renta-i-gosudarstva-rantye>.
 Шутов Р. В. Агенти зовнішніх інформаційно-психологічних впливів в Україні: спроби загального аналізу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2011. Вип. 5. С. 98–104.
 Hussain Z. When agents of influence seek to shape public opinion URL: <https://www.straitstimes.com/singapore/when-agents-of-influence-seek-to-shape-public-opinion>.

Kux F. Soviet Active Measures and Disinformation URL: <https://goo.gl/HsBNZh>.

Trandafir L. Influence techniques. Misinformation. *The International scientific conference Strategies XXI «Strategic changes in security and international relations»*. 2015. URL: <https://goo.gl/YZVpdt>.

REFERENCES

- Ekonomichna strategija Ukrainy – 2030. Ukrajinskijj instytut majbutnjogho [Economic Strategy of Ukraine - 2030. Ukrainian Institute of the Future]*. (2019). Retrieved from <https://strategy.uifuture.org> [in Ukrainian].
- Ghorbulina, V. P. (Ed.). (2017). *Svitova ghibrydna vijna: ukrajinskijj front [World hybrid war: Ukrainian front]*. Kyjiv: NISD [in Ukrainian].
- Hussain, Z. (2017). *When agents of influence seek to shape public opinion*. Retrieved from <https://www.straitstimes.com/singapore/when-agents-of-influence-seek-to-shape-public-opinion>
- Kherpen Marsel Kh. Van. (2016) *Viiny Putina. Chechnia, Hruziiia, Ukraina: nezasvoieni uroky mynulocho [Putin's war: Chechnya, Georgia, Ukraine: Unlearned Lessons from the Past]*. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
- Kuchma, L. D. (2003). *Ukraina – ne Rossiya [Ukraine is not Russia]*. Retrieved from <http://etextread.ru/Book/Read/59944?nP=9> [in Russian].
- Kux, F. (2019). *Soviet Active Measures and Disinformation*. Retrieved from: <https://goo.gl/HsBNZh>
- Maghda, Je.V. (2015). *Ghibrydna vijna: vyzhyty i peremoghy [Hybrid war: to survive and win]*. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
- Moshenej, O. (2020). *Identifikacija «Borna», abo Khto taki aghenty inozemnogho vplyvu [Identification of "Born", or Who are the agents of foreign influence]*. Retrieved from https://lb.ua/blog/olena_moshenets/459027_identifikatsiya_borna_abo_ho_taki.html [in Ukrainian].
- Oslund A. (2004). Oligarhiya v sravnenii: Rossiya, Ukraina i Soedinennyye Shtaty [Oligarchy in comparison: Russia, Ukraine and the United States]. *EKOVEST*, 4, 665–689 [in Russian].
- Perepelycja, Gh. M. (2015) *Ukrajina – Rosija: vijna v umovakh spivisnuvannja [Ukraine - Russia: war in coexistence]*. Kyjiv: Vydavnychyj dim «Stylos» [in Ukrainian].
- Pochepcov, Gh. (2015). *Suchasni informacijni vijny [Modern information wars]*. Kyjiv: Vyd. dim «Kyjevo-Moghyljansjka akademija» [in Ukrainian].
- Rushhenko, I.P. (2015) *Rosijsjko-ukrajinsjka ghibrydna vijna: pohljad sociologha [Russian-Ukrainian hybrid war: the opinion of a sociologist]*. Kharkiv: FOP Pavlenko O.Gh. [in Ukrainian].
- Senchenko, M.I. (2014). *Latentna svitova informacijna vijna [Latent world information war]*. Kyjiv: FOP Stebeljak [in Ukrainian].
- Shmat V.V. (2014). Renta i gosudarstva-rante [Rent and rentier states]. *Idei i idealy – Ideas and ideals*, 2(20), 1, 71. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/renta-i-gosudarstva-rantie> [in Russian].
- Shutov R.V. (2011). Aghenty zovnishnikh informacijno-psykhologichnykh vplyviv v Ukraini: sprobny zaghaljnogho analizu [gents of external information and psychological influences in Ukraine: attempts at general analysis]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Draghomanova – Scientific journal of NPU named after M.P. Draghomanova*, 5, 98–104 [in Ukrainian].
- Tkachenko V. (2016). *Rosija: identychnistj aghresora [Russia: the identity of the aggressor]*. Kyjiv: VC «Akademija» [in Ukrainian].
- Trandafir L. (2015). *Influence techniques. Misinformation*. Retrieved from: <https://goo.gl/YZVpdt>
- Vlasjuk O.S. Kononenko S.V. (2017). *Kremlivsjska aghresija proty Ukrainy [Kremlin aggression against Ukraine]*. Kyjiv: NISD [in Ukrainian].
- Zhylynsjka O., Meljnychuk O., Antonjuk L., Ghumenna O., Radchuk A., Stoljarchuk Ja. ... Shnyrkov O. (2017). *Ukrajina – 2030: Doktryna zbalansovanogho rozvytku [Ukraine - 2030: The doctrine of balanced development]*. Ljviv: Kaljvarija [in Ukrainian].

Гугнін Едуард

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

Email: gugnined@gmail.com

Gugin Eduard

Candidate of Sociological Sciences, Assoc. Prof.
Zaporizhzhia Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-6390-3691

Цитування: Гугнін, Е. (2020). Олігархічна корупція: сценарії та технології зовнішнього впливу в Україні (теоретико-соціологічний аспект). *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (12), 58–67. doi: 10.15421/1720112

Citation: Gugin, E. (2020). Oliharkhichna koruptsiia: stsennarii ta tekhnolohii zovnishnoho vplyvu v Ukraini (teoretyko-sotsiolohichnyi aspekt) [Oligarchic corruption: scenarios and technologies of external influence in Ukraine (theoretical and sociological aspect)]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (12), 58–67. doi: 10.15421/1720112

Стаття надійшла / Article arrived: 30.11.2020

Схвалено до друку / Accepted: 17.12.2020